

linguistics and authorities, legislative support of these scholars (establishment of the British National Committee for Linguistics, the Committee for Linguistics in Education, the Committee of the Joint Societies for Linguistics, the Association of Heads and Professors of linguistics); inconsistency in professional steps by the representatives of the above-mentioned organizations, which has led to elimination of most of them); the fourth stage (2000 – present time) – an active collaboration of Linguistics Association of Great Britain with the Subject Center for Languages, Linguistics and Area Studies, development of Subject Benchmark Statement for Linguistics, introduction of the UK Linguistics Olympiad, founding of the Undergraduate Linguistics Association of Britain). Prospects for further research are seen in a thorough analysis of professional training of the future specialists in linguistics, in particular the content and organizational and pedagogical basis of professional training of linguists at British universities.

Key words: *linguistics, Great Britain, Philological Society, Linguistics Association of Great Britain, British Association for Applied Linguistics.*

УДК 373(091):2-47-025.1(477+4)

Юрій Тарабан

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

ORCID ID 0000-0001-8895-3751

DOI 10.24139/2312-5993/2017.06/025-038

ХАРАКТЕРИСТИКА МОДЕЛЕЙ РЕЛІГІЙНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ ТА КРАЇН ЄВРОПИ

На основі аналізу теоретичних досліджень подано характеристику базового поняттєво-термінологічного апарату, концепцій та основних тенденцій розвитку релігійної освіти західноєвропейських країн. Спираючись на дані розвідок провідних європейських фахівців, описано концептуальні моделі релігійної освіти, що реалізуються в межах сучасної європейської системи освіти. Подано характеристику моделей релігійної освіти України. Указано механізми впливу релігійної освіти на формування духовно-моральних цінностей та переконань особистості.

Ключові слова: *концептуальні моделі, освіта, релігійна освіта, виховання, релігія, духовність, мораль, формування особистості.*

Постановка проблеми. Розвиток сучасного українського суспільства характеризується процесами глобалізації та інтеграції в європейський культурно-освітній простір, що має сформовану систему базових цінностей та переконань.

Тематика освіти та виховання, місце релігії в ній має особливе значення завдяки ролі, яку відіграє остання у формуванні загальної картини світу, особистих переконань, емоційно-вольової і мотиваційної сфер особистості, соціальної та індивідуальної поведінки людини.

Формування особистості – це складний багатовимірний процес, у якому відбувається соціалізація людини, створюються умови для успішного

вирішення її життєвих завдань та реалізації в суспільстві. Суб'єктами даного процесу є сім'я, школа, громадянське суспільство, релігійні організації, а головне – власне людина, що соціалізується. Кожен з цих суб'єктів відіграє унікальну роль у процесі формування особистості завдяки потенціалу свого впливу.

Релігійні переконання та практика релігійного життя є важливими чинниками, що об'єктивно впливають на формування особистості сучасного європейця, системи її цінностей та переконань. Належність до європейської цивілізації визначає пріоритети та напрями освітньої діяльності.

Про актуальність релігійно-педагогічної тематики свідчить активна увага сучасних українських учених, які спеціалізуються на дослідженні моделей релігійної освіти, вихованні та освітній діяльності сучасної школи. Доцільність теоретико-педагогічної розробки питань релігійної освіти, соціально-практична значущість у системі освіти України на етапі її інтеграції в європейський освітній простір спричинили вибір теми нашої розвідки.

Аналіз актуальних досліджень. Проблеми духовності, моралі, використання виховного потенціалу релігії в освітньому процесі викликають перманентний інтерес у вітчизняних та зарубіжних учених.

Серед українських науковців питання релігійного компонента в освіті досліджували Г. Ващенко, М. Костомаров, К. Ушинський (місце та значення релігії в духовно-моральному вихованні молоді); О. Сухомлинська, М. Прищак (сутність та формування поняття духовності); І. Бех, М. Євтух, В. Жуковський, Т. Тхоржевська (проблеми виховання духовних цінностей молодого покоління); М. Бабій, І. Булига, М. Закович, А. Кислий, М. Лагодич, В. Мигаленюк, О. Романова, З. Таратайцева (місце та роль релігійної освіти в державній школі); І. Петренко, В. Філіпов, І. Чупілко (роль церкви у становленні освіти в Україні); О. Вишневський (аргументація значення традиційного християнського виховання молоді).

Наукові дослідження вітчизняних фахівців створюють теоретичну основу для вивчення різноманітних аспектів релігійної освіти. Над питаннями впровадження й реалізації релігійної освіти та духовно-морального виховання працювали І. Зязюн, В. Кремень, В. Кудін, А. Ліфьоров, В. Лутай (філософські концепції функціонування та розвитку освітніх систем у контексті глобалізації), Л. Генік, Т. Ільїна, І. Курляк, І. Мищишин, Т. Тхоржевська, Ю. Щербяк (роль і місце релігії в освітньо-виховній системі), І. Андрухів, А. Вихрущ, О. Вишневський (духовні основи християнства в сучасному українському вихованні), М. Стельмахович та ін. (основи сучасного українського виховання на засадах християнства).

Теоретичні та методичні проблеми, пов'язані зі шкільним релігієзнавством в Україні, розкриті в дослідженнях П. Ганулича, Г. Друзенка, В. Єленського, В. Жуковського, А. Колодного, В. Кришмарел, Н. Лавриченко, В. Любчика, А. Максименка, В. Папіжук, Т. Саннікової, П. Яроцького та ін.

Праці з проблематики викладання предметів релігійної спрямованості у школі, авторами яких є російські дослідники (І. Галицька, В. Гараджа, Б. Гершунський, М. Гуськов, Ф. Козирєв, І. Метлік, Л. Мітрохін, Н. Нікандров, С. Паніч, І. Понкін, Л. Попов, М. Писманик, Л. Сурова, Л. Харісова, Л. Шевченко, В. Ширяєв та ін.), містять низку важливих наукових ідей, які варто досліджувати.

Концептуальні засади та проблематику педагогічної компаративістики, що розглядають питання духовно-морального виховання, досліджували В. Вульфсон, Т. Десятов, В. Жуковський, Т. Кошманова, М. Лещенко, З. Малькова, О. Матвієнко, О. Огієнко, Л. Пуховська, А. Сбруєва, О. Сухомлинська, М. Целих, Ф. Шльосек, Б. Шуневич та ін.

Особливого інтересу, на нашу думку, заслуговує дослідження досвіду зарубіжної школи, де штучно не переривалася традиція релігійної освіти (на відміну від України, у якій тривалий час реалізовувалася політика атеїзму).

У Європі релігійна освіта стала самостійною галуззю академічного дослідження та практичної діяльності, що має свою історію та вагомий надбання. Видаються педагогічні журнали, діють міжнародні асоціації спеціалістів, університетські кафедри, інститути та методичні центри, що забезпечують реалізацію релігійної освіти. Міждисциплінарна інтеграція та міжконфесійне співробітництво роблять діяльність успішною: визначено коло актуальних проблем; сформовано поняттєвий апарат, розроблено методологічні й теоретичні засади, конкретні моделі релігійної освіти.

Проблематику релігійної освіти та духовно-морального виховання досліджують такі європейські науковці, як В. Альтхоф, Р. Бівальд, Д. Гельблінг, Р. Йенсен, Е. Куїк, Х. Легангер-Крогстад, Е. Ле Манна, І. Ленеман, Д. Ленкшир, Ф. Озер, І.Т. Плезнер, Г. Райх, У. Рігель, Л. Сабо, В. Сенхаузер, Г. Стонкс, Дж. Халл, Д. Шенкер, П. Шрайнер, М. Якобз та ін.

У наш час системним дослідженням релігійної освіти займається Міжнародна комісія у справах церкви та школи International Conference on Computational Science (ICCS). Тривалий час організація публікує інформацію про стан релігійної освіти в європейських країнах. Мережа кореспондентів і вчених, що створена Комісією, об'єднала експертів, які спеціалізуються в тих чи інших аспектах релігійної освіти.

Активно розвиваються видання, спеціально присвячені питанням релігійної освіти: «Британський журнал релігійної освіти» (Велика Британія), «Панорама: міжнародний журнал порівняльно-релігійної та ціннісної освіти» (Німеччина). Також розвиваються й інші видання, зосереджені на дослідженні філософії та теорії освіти, що містять релігійно-педагогічні теми: «Журнал філософії освіти» (Велика Британія), «Філософія та теорія освіти» (Австралія), «Журнал досліджень у питаннях освіти» (Велика Британія).

Існують спеціальні ресурси мережі Інтернет, що розкривають питання релігійної освіти та духовно-морального виховання. Зокрема, загальні відомості про системи освіти в різних європейських країнах можна знайти на сайті www.eurydice.org. Також існує спеціальний сайт Координаційної групи з релігійної освіти www.cogree.com.

Таким чином, дослідження проблематики релігійної освіти як виховного простору для підростаючого покоління громадян, вивчення позитивного зарубіжного досвіду шкільної релігійної освіти й виховання роблять доступними ефективні форми і методи організації релігійної освіти у світських навчальних закладах Європи для практичної роботи українських педагогів та методистів.

Мета дослідження полягає в характеристиці основних моделей релігійної освіти України та країн Європи.

Об'єктом дослідження є релігійна освіта України та країн Європи як простір, у якому відбувається формування особистості.

Предметом дослідження є основні моделі релігійної освіти та практика їх реалізації в виховному, освітньому процесі в навчальних закладах України та країн Європи.

Методологічною основою дослідження є:

- положення наукової теорії пізнання (зокрема, принципи об'єктивності, системності, фундаментальності, доказовості та історизму, положення про взаємозумовленість і взаємозв'язок людини та суспільства);
- концептуальні положення про значущість досвіду минулого для розвитку сучасної науки; співвідношення інтелектуального й морального;
- методологічні положення порівняльної педагогіки;
- положення про релігійну освіту особистості, християнська філософсько-педагогічна традиція, гуманізація навчання;
- логіко-гносеологічний, структурно-функціональний та системний підходи до вивчення релігійної освіти, завдяки яким стає можливим її системний аналіз.

Для досягнення визначеної в роботі мети та розв'язання поставлених завдань використовувався комплекс взаємодоповнювальних **методів дослідження**: загальнонаукових (аналіз, синтез, порівняння та узагальнення) та конкретно-наукових (структурний, інтерпретаторсько-аналітичний, пошуковий).

Виклад основного матеріалу. Використання сукупності фундаментальних ідей загальної та конкретної методології зумовило визначення та обґрунтування поняттєвого апарату нашої розвідки, який відтворює відповідну термінологію, а також передбачає уточнення змісту та обсягу відповідних педагогічних понять із урахуванням вимог, усталених у світовій і вітчизняній педагогіці.

Одним із важливих завдань дослідження є характеристика основних термінів. Розглянемо поняттєвий апарат, що забезпечує релігійну освіту в розумінні європейської та вітчизняної педагогічної термінології.

Отже, з'ясуємо розуміння терміну «релігійна освіта» у вітчизняній та європейській педагогічній науці.

В українській педагогічній думці поширеним є розуміння релігійної освіти як процесу, що здійснюється професійно підготовленими особами (священнослужителями, релігійними педагогами) з метою передачі віронавчальних доктрин, релігійного досвіду, богослужбової практики, а також здійснення підготовки педагогічних кадрів для системи релігійної освіти [див. https://uk.wikipedia.org/wiki/Релігійна_освіта_в_Україні].

У вітчизняних наукових публікаціях використовуються такі поняття, як «релігійна освіта», «релігійний компонент освіти», «конфесійна освіта», «світська (неконфесійна) релігійна освіта» або ж «гуманітарна релігійна освіта», «духовно-моральне виховання», «релігійно-культурологічна освіта», «навчання релігії», «викладання знань про релігію», «релігієзнавча освіта» тощо. Ці поняття описують процес формування духовно-моральних цінностей в освітньому просторі, що є складовою частиною формування світогляду підростаючого покоління, а також відображують концептуальні засади цього процесу.

Під поняття «релігійна освіта» підпадають ті форми освіти всіх рівнів, що організовані органами державної влади чи релігійними організаціями з метою забезпечення права особи навчатися релігії: навчання релігії в навчальному закладі й поза навчальним закладом, створені або патроновані релігійними організаціями.

«Релігієзнавчий словник» за редакцією А. Колодного дає визначення релігійної освіти як «...навчального процесу, що зорієнтований на передачу особі певного обсягу релігійної інформації з метою підвищення рівня її релігійної освіченості, усвідомленого сприйняття змісту повного релігійного віровчення» [9].

Релігійна освіта як освітній феномен може бути предметом розгляду таких галузей знання, як історія педагогіки, загальна й порівняльна педагогіка, а також філософія, соціологія та правознавство, психологія, політологія, етнографія, теологія, релігієзнавство, історія релігії тощо.

Розглянемо релігійну освіту в розумінні європейської педагогічної термінології. Насамперед зазначимо, що термін «religious education» систематично використовується в наукових педагогічних дослідженнях. Він включає в себе різні види освітньої діяльності, пов'язаної із вивченням релігії, формуванням релігійної свідомості та вихованням релігійних почуттів. Термін у такому значенні використовується в теорії початкової та середньої шкільної освіти, де також використовується термін «values»

(цінності, виховання цінностей). Як синонім поняття «religious education» в англomовній педагогічній літературі використовується «religious formation».

Навчальний процес у вищій школі орієнтований на використання терміну «теологія» (theology), а також «релігієзнавство» (religious studies, religious science). Також вивчаються окремі елементи, такі як «філософія релігії», «релігійне мистецтво» тощо. У Великій Британії вивчається предмет під назвою «духовність» (spirituality) [6].

Варто зауважити, що в англomовній літературі прийнято розрізняти «learning (teaching) religion» та «learning (teaching) about religion» («навчання/викладання релігії» та «навчання/викладання про релігію») [6]. Така диференціація сприяє розумінню сутності освітнього процесу, у межах якого здійснюється релігійна освіта.

З'ясувавши змістове навантаження терміну «релігійна освіта», розглянемо концептуальні засади освітнього процесу, у ході якого відбувається набуття особистих компетенцій релігійного характеру.

Питання релігійної освіти та виховання в пострадянській Україні отримали своє актуальне звучання у 2005 році, коли Президент України В. Ющенко оголосив впровадження в державних загальноосвітніх школах навчального предмету «Етика віри», світського навчального предмету «Етика» у 5–6 класах.

У руслі дискусії, що спричинили згадані події, соціальною службою Центру Разумкова було проведено комплексне опитування, у якому взяло участь 2011 респондентів з усіх регіонів України віком від 18 років. Результати згаданого дослідження опубліковані в журналі «Національна безпека і оборона» № 8 (68) 2005 року [1].

Узагальнюючи отримані дані емпіричного дослідження, можна зробити такі висновки: нині у школах України викладаються курси християнсько-світоглядного, культурологічного та освітньо-виховного спрямування: «Основи Християнської етики», «Етика: духовні засади», «Християнська етика в українській культурі», «Біблійна історія і християнська етика». Зазначені навчальні курси спрямовані на формування системи духовно-моральних цінностей особистості, зважаючи на світський характер освіти в Україні. Зазначені навчальні предмети відображають основні моделі релігійної освіти в Україні, які ми пропонуємо визначити таким чином: історико-культурологічна; катехизаторсько-богословська; морально-етична.

Історико-культурологічна модель найбільшою мірою реалізується в навчальному процесі в системі освіти України. При цьому названа модель має різні форми втілення: окремий навчальний предмет, окремі аспекти всередині гуманітарних навчальних дисциплін, а також у формі міжпредметних зв'язків. Носить характер ознайомлення із релігійною традицією для більш глибокого розуміння духовно-моральної спадщини,

історії та культури народу. Має важливе значення в контексті культурної та духовної самоідентифікації.

Катехизаторсько-богословська модель реалізується у формі навчального предмету «Закон Божий», а також у практиці освітньої діяльності парафіяльних недільних шкіл та інших освітніх структур, створених релігійними організаціями для своїх вірних. У переважній більшості виконує завдання більш глибокого вивчення релігійної традиції формування духовно-моральних цінностей, що зумовлені нею.

Морально-етична модель несе в собі певну нерелігійну альтернативу через дистанціювання від будь-яких релігійних традицій. У межах цієї моделі реалізується ознайомлення з етичними системами, що містяться в релігійних і нерелігійних традиціях сучасного суспільства, засвоєння загальнолюдських цінностей, формується толерантність та повага до тих чи інших релігійних течій.

На жаль, реалізація зазначених моделей в практичній діяльності закладів освіти значною мірою залежить від суспільно-політичних подій в Україні.

Релігійна освіта в Європі є невід'ємною складовою освітнього простору та визначається такими факторами, як: релігійний ландшафт країни; роль релігії в суспільстві; відносини між державою і релігією (історична ретроспектива та сучасний стан); структура освітньої системи; історія; політика [7].

Співвідношення зазначених факторів визначає конкретику релігійної освіти в тій чи іншій країні Європи.

Пошук аналогій дослідження українського освітнього середовища стосовно викладання навчальних предметів духовно-морального спрямування дає підстави звернутися до даних, які отримав Р. Дебре (R. Debray) під час підготовки своєї доповіді «Викладання релігійних фактів у світській школі» [18]. Ці дані дозволяють умовно виділити два основних підходи до релігійної освіти: релігієзнавчий і конфесійний.

Відмінність між ними зумовлена тим, хто визначає зміст релігійної освіти, процес підготовки педагогів, розробки навчальних програм та методичного забезпечення, способи фінансування витрат, пов'язаних із вивченням предмету. У багатьох країнах передбачений вибір альтернативних навчальних предметів етико-філософського спрямування [7].

Європейські країни, у яких більшість населення традиційно сповідує католицизм (Італія, Іспанія, Португалія, Ірландія, Польща), протестантизм (Данія, Норвегія) або православ'я (Греція, Болгарія, Румунія), віра глибоко увійшла в культуру та повсякденне життя. Тому релігійна освіта тут має домінуючий вплив, незважаючи на існуючі правові механізми рівноправної присутності в освітньому просторі інших конфесій. В основному, має місце викладання віронавчальних дисциплін (катехизис, історія християнства, вивчення Біблії тощо). Учні та студенти мають можливість обрати будь-який альтернативний варіант релігійного чи

нерелігійного духовно-морального виховання (таку можливість забезпечує варіативність релігійного компоненту), про що свідчить досвід таких країн, як Австрія, Бельгія, Іспанія, Німеччина, Фінляндія [7].

У європейських країнах, де релігія відділена від держави, вона відсутня і в державних навчальних закладах. Учні можуть вивчати позаконфесійні навчальні дисципліни етичного та духовно-морального спрямування; питання релігії вивчаються в контексті вивчення історії та культури. Водночас варто взяти до уваги, що 20 % школярів навчаються у приватних католицьких школах. Цей факт знімає питання про релігійну освіту в державних закладах освіти: учні завжди мають можливість обрати той релігійний напрям, який відповідає їх внутрішнім переконанням. Приклад такої моделі релігійної освіти демонструють Франція, Угорщина, Чехія, Латвія, Естонія [7].

В інших країнах, особливо там, де історично склалася поліконфесійна модель суспільства, статус релігійної освіти залежить від відносин між державними і приватними школами. Держава забезпечує паритет для релігійних організацій, створюючи умови для доступу до релігійної освіти відповідно до віросповідання громадян тієї чи іншої спільноти. Навчальні предмети традиційного конфесійного виховання носять назву «Релігія», «Вивчення Біблії», а позаконфесійні – «Світогляд», «Етика», «Релігієзнавство», «Людина і навколишній світ» та інші (досвід Великої Британії, Швейцарії, Швеції, Норвегії) [7].

Серед усіх вищеперерахованих країн Швейцарська Конфедерація відзначається особливо високою якістю освіти на основі полікультурності та релігійної толерантності, активною участю в міжнародних екуменічних проектах, а також академічних та наукових мережах. Тому досвід організації релігійної освіти в цій країні заслуговує особливої уваги та дослідження.

Повна свобода совісті та віросповідання були встановлені у Швейцарії після редагування Конституції у 1874 році (ст. 15). З того часу вона успішно реалізується на практиці [див. http://www.concourt.am/armenian/legal_resources/world_constitutions/constit/swiss/swiss--r.htm].

Уряд періодично вживає заходів стосовно окремих проявів антисемітизму чи інших проявів дискримінації. Але такі інциденти не мають систематичного характеру, знаходять своє вирішення в режимі захисту правопорядку та громадського спокою.

Швейцарське суспільство здавна використовує виховний потенціал релігії, звертаючись до християнської концепції духовно-морального виховання та багатовікового європейського досвіду поєднання виховного впливу світської й духовної систем освіти. На сьогодні накопичено багаторічний досвід поєднання зусиль різних релігійних течій і конфесій для духовно-морального виховання школярів, професійної підготовки

педагогічних кадрів релігійного спрямування, укладання програм, підручників, релігійних курсів.

Протягом навчання в середній школі учні засвоюють основні поняття про віру та її місце в житті, систему духовних цінностей і пріоритетів, форми і способи соціальної поведінки, мотивовані сповіданням віри.

У Швейцарії існує значна кількість приватних навчальних закладів, які були засновані католицькими релігійними громадами. У великих містах існують школи, функціонування яких забезпечують іудейські громади. Також існують освітні проекти для мусульманської молоді [22].

У Швейцарській Конфедерації вивчення релігії та релігійне виховання будується цілком на добровільній основі [21, 22]. Це стосується не лише учнів, батьки яких можуть обрати будь-який варіант релігійного або безрелігійного етичного навчання відповідно до своїх переконань, але і вчителя, який викладає предмет відповідно до власного світогляду та має право відмовитися від викладання, якщо це суперечить його переконанням [22].

Діти можуть знайомитись із релігією ще в дошкільному закладі (такий варіант обирають віруючі батьки, які практикують норми своєї віри в повсякденному житті та бажають долучити своїх дітей до духовної традиції).

У школі діти можуть обрати одну з трьох моделей релігійного навчання, які пропонує школа: конфесійна освіта (Confessional Education, Konfessionsgebundener Unterricht); міжрелігійна освіта (Interreligious Education); релігієзнавство (Religionskunde) [22].

Конфесійна модель релігійної освіти орієнтована на конкретну релігійну традицію, представники якої бажають виховувати своїх дітей у відповідно до віри. Викладачі обов'язково мають бути представниками цієї релігійної традиції: і вчитель, і учень ідентифікують релігійну традицію як власну.

Міжрелігійна модель освіти зазвичай пропонується для класів, у яких навчаються представники кількох віросповідань. Заняття проходять в атмосфері міжрелігійного діалогу, участь у якому формує досвід толерантності та міжконфесійної злагоди, що є важливою компетенцією та соціальною навичкою.

Релігієзнавча модель передбачає, що у світі є значна кількість нерелігійних людей. Для цієї моделі характерно, що світові релігії розглядаються як культурний феномен. При цьому релігія та релігійність можуть трактуватись як у позитивній, так і в негативній коннотації.

Варто зазначити, що остання модель є новітньою для країн Західної Європи.

У більшості європейських країн релігійна освіта є складовою навчальної програми в державних школах. Найавторитетнішою організацією, яка досліджує питання релігійної освіти, є ISREV (International Seminar on Religious Education and Values), засновником якої є один із основоположників сучасної релігійної освіти Дж. Халл (John Hull). Отже, на

підставі дослідження проблематики релігійної освіти у Європі Дж. Халл констатує існування трьох концептуальних моделей [20]:

1) викладання/навчання всередині (або для) релігії (teaching/learning into religion);

2) викладання релігії (наука про релігію) (teaching about religion);

3) викладання з точки зору релігії (teaching from religion).

Перша модель (teaching/learning into religion) передбачає глибоке вивчення віровчення та традицій однієї конкретної конфесії, релігійну соціалізацію. Така освіта надається в навчальному закладі, хоч вважається, що таке навчання повинно бути справою сім'ї чи релігійних громад.

Друга модель (teaching about religion) передбачає отримання знань і наукових відомостей про релігію, її вплив на соціальне середовище, практику релігійного життя, мотиви та цінності. Релігія виступає в цій моделі пасивним об'єктом вивчення.

Третя модель (teaching from religion) надає змогу ознайомитись із відповідями, які дає релігійне віровчення, на основні світоглядні та моральні питання; допомагає учням у виробленні власних поглядів за допомогою рефлексії. Така модель допомагає вибудувати діалогову взаємодію з релігією.

На нашу думку, класифікація концептуальних моделей релігійної освіти, подана Дж. Халлом, має умовний характер, оскільки зазвичай релігійне навчання в європейських країнах включає в себе всі три складові та є елементом єдиного процесу – виховання.

Отже, досвід релігійної освіти в навчальних закладах країн Європи дозволяє зробити такі висновки:

- зміст та форми релігійної освіти в різних країнах Європи склалися під впливом конкретних обставин, що визначають моделі релігійної освіти;
- існуючі моделі релігійної освіти відіграють суттєву роль у процесі формування духовно-моральних якостей та самоідентифікації громадян сучасних європейських держав.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Соціалізація і формування духовно-моральних цінностей особистості (як основи світогляду) відбувається в середовищі, у якому існує взаємодія різних факторів суспільного життя. Релігійна освіта відіграє суттєву роль у цих процесах, про що свідчить вітчизняний та європейський досвід.

Визначальний вплив на результативність формування духовно-моральних цінностей людини справляють різні соціальні інститути, взаємодія яких створює умови для успішної реалізації особистості.

Існуючі моделі релігійної освіти в навчальних закладах Європи відображають максимальний спектр суспільного запиту. Вони надають можливість побудувати процес релігійної освіти з урахуванням викликів сучасного світу.

В українському суспільстві об'єктивно існує потреба в такій організації освітнього процесу, яка би створювала належні умови для передачі знань релігійного характеру, формування досвіду духовно-морального виховання, творчої, культурної діяльності.

Дослідження зазначеної проблематики створює умови для формування моделі релігійної картини суспільства сучасності та майбутнього.

ЛІТЕРАТУРА

1. Биченко, А., Міщенко, М. (2008). Проблема релігійного навчання та виховання дітей і молоді в Україні очима громадян. *Національна безпека і оборона*, 8 (68), 3–25. Режим доступу: http://razumkov.org.ua/uploads/journal/ukr/NSD68_2005_ukr.pdf [Bychenko, A., Mishchenko, M. (2008). Problem of religious education of children and youth from the point of view of citizens. *Natsionalna bezpeka i oborona*, 8 (68), 3–25. Retrieved from: http://razumkov.org.ua/uploads/journal/ukr/NSD68_2005_ukr.pdf].
2. Вульфсон, Б. Л. (1999). *Стратегия развития образования на Западе на пороге XXI века*. М.: Изд. УРАО [Vulfson, B. L. (1999). *Strategy of education development in the West at the turn of the XXI century*. URAO Publishers].
3. Гараджа, В. И. (1999). О преподавании религии. *Вопросы философии*, 3, 28–31 [Haradzha, V. I. (1999). About teaching religion. *Philosophy questions*, 3, 28–31].
4. Євтух, М. Б., Волощук, І. С. (2008). Модернізація навчального процесу у контексті переосмисленого усвідомлення віри і знань. *Філософія освіти*, 1–2 (7), 255–259 [Evtukh, M., Voloshchuk, I. (2008). Modernization of the educational process in the context of rethinking of belief and knowledge. *Philosophy of Education*, 1–2 (7), 255–259].
5. Єленський, В. Є. (2001). Релігійне навчання й виховання в законодавствах та освітніх системах західноєвропейських країн. *Людина і світ*, 11–12, 32–36 [Yelenskii, V. (2001). Religious education of the legislative and the executive bodies in the field of the security. *Liudyna i Svit Publishers*, 11–12, 32–36].
6. Козырев, Ф. Н. (2005). *Религиозное образование в светской школе*. СПб.: Апостольский город [Kozyrev, F. N. (2005). *Religious education in the secular school*. SPb.: Apostolskii horod].
7. Куик, Э. (2013). *Религиозное образование в школах Европы. Ситуация и тенденции*. К.: Дух і літера [Kuik, E. (2013). *Religious education in schools of Europe. Situation and trends*. K.: Spirit and Letter].
8. Лавриченко, Н. М. (2002). Школа і релігія в третьому тисячолітті: Європейський контекст: [Про релігію у школі в європейських країнах]. *Шлях освіти*, 4, 19–23 [Lavrychenko, N. M. (2002) School and religion in third millenium: the European context. *Shliakh osvity*, 4, 19–23].
9. Колодний, А. М., Лобовика, Б. О. (Ред.) (1996). *Релігієзнавчий словник*. К.: Четверта хвиля [Kolodnyi, A., Lobovyk, B. (Eds.) (1996). *Religious Dictionary*. Chetverta Khvylya [Fourth Wave].
10. Сбруева, А. А. (2004). *Порівняльна педагогіка*. Суми: ВТД «Університетська книга» [Sbrueva, A. A. (2004). *Comparative education*. Sumy: University Book Publishers].
11. Сухомлинська, О. В. (2006). *Духовно-моральне виховання дітей та молоді: загальні тенденції й індивідуальний пошук*. К.: Добро [Sukhomlynska, O. V. (2006). *Spiritual and moral education children and youth: general trends and individual research*. K.: Dobro].

12. Сухомлинська, О. В. (2002). Концептуальні засади формування духовності особистості на основі християнських моральних цінностей. *Шлях освіти*, 4, 14 [Sukhomlynska, O. V. (2002). Conceptual bases of formation of spiritual identity based on Christian moral values. *Shliakh Osvity*, 4, 14].

13. Таратайцев, З. З. (2001). Релігійне виховання в освіті європейських країн. *Шлях освіти*, 2, 25–29 [Tarataitsev, Z. (2001). Religious education in European education. *Shliakh Osvity*, 2, 25–29].

14. Таратайцев, З. З. (2001). Релігійне виховання в умовах демократизації освіти в країнах Європи. *Педагогіка толерантності*, 2, 23–27 [Tarataitsev, Z. (2001). Religious education in conditions of democratization of education in European countries. *Pedagogics of tolerance*, 2, 23–27].

15. Тимчик, О. А. (2000). Проблема релігійного виховання на початку ХХ століття. *Початкова школа*, 8, 55–56 [Тымчык, А. (2000). The problem of religious education in the early twentieth century. *Pochatkova shkola*, 8, 55–56].

16. Чупилко, Г. Р. (2003). Роль церкви у становленні освіти в Україні (Історичний аспект). *Рідна школа*, 4, 74–76 [Chupylko, H. (2003). The role of the church in the development of education in Ukraine. *Ridna Shkola*, 4, 74–76].

17. Шейко, В. М. (1999). *Вища освіта в країнах Заходу: соціальні та етичні аспекти*. Харківська державна академія культури [Sheiko, V. M. (1999). *Higher education in the countries of the West: social and ethical aspects*. Khrakiv State Academy of Culture].

18. Debray, R. (2002). *L'Enseignement DuFait Religieux Dans L'Ecole Laïque*. Paris, Odile Jacob.

19. Heimbrock, H-G., Scheilke, C. T., Schreiner, P. (2001). *Towards Religious Competence*. Muenster, LIT.

20. Hull, J. (2001). *Religious Education in Westren Pluralistic Societies: Some General Considerations*, unpublished paper Istanbul.

21. *Religion and the Secular State in Switzerland*. Rene Pahud de Mortanges. Retrieved from: <http://www.iclrs.org/content/blurb/files/Switzerland.1.pdf>

22. *Religious Education in Switzerland as a Field of Work for the Study of Religions: Empirical Results and Theoretical Reflections*. Katharina Franka and Christoph Bochingerb. Retrieved from: http://www.religion.uni-bayreuth.de/de/Personen_und_Kontakt/Professoren/Bochinger_Christoph/Publikationen/Numen-2-2008_Frank_Bochinger.pdf

РЕЗЮМЕ

Тарабан Юрий. Характеристика моделей религиозного образования Украины и стран Европы.

Статья посвящена характеристике основных моделей религиозного образования в Украине и странах Европы. На основе анализа теоретических исследований дана характеристика базового понятийно-терминологического аппарата, основных тенденций религиозного образования в Украине и странах Европы. Опираясь на данные отечественных и зарубежных исследований, описаны основные модели религиозного образования, которые реализуются в рамках современного отечественного и европейского образования, механизмы формирования духовно-нравственных ценностей и убеждений.

Ключевые слова: концептуальные модели, образование, религиозное образование, воспитание, религия, духовность, мораль, формирование личности.

SUMMARY

Taraban Yurii. Characteristics of models of religious education in Ukraine and European countries.

The article under consideration is about the implementation of religious education in Ukraine and European countries. There are such countries where the majority of the population traditionally profess Catholicism like: Italy, Spain, Portugal, Ireland, Poland; Protestantism in Denmark and Norway and Orthodox in Greece, Bulgaria, Romania. In all of these countries the faith is deeply rooted in cultural and everyday life. It is important to notice that in the majority of European countries religious education is part of curriculum in public schools.

It has been said that already existing models of religious education in education institutions in Europe reflect on the maximum range of public inquiry which means that they provide an opportunity to build the process of religious education, taking into account the challenges of modern world.

Mentioning the Ukrainian society, there is an objective, needed for the organization of the educational process, which would create the proper conditions to implement the religious knowledge to form the experience of spiritual and moral education, to build creative and cultural activities.

Basic models of religious education in Ukraine can be defined as historical and culturological, catechetical and theological, moral and ethical. The main argument for implementing religious education and beliefs into the public education is the emphasis on human rights. The European community is convinced that a regular school should be pluralistic and the subjects for study which contain elements of religion can be based on the partnering relationships between confessions, states and churches trough the conversation with parents and students.

Talking about Switzerland, the quality of education is high. It is based on multiculturalism and religious tolerance, active participation in international and ecumenical projects as well as the international academic and research networks.

Key words: *conceptual models, education, religious education, religion, spirituality, morality, formation of personality.*

РОЗДІЛ II. ПРОБЛЕМИ ПЕДАГОГІКИ ВИЩОЇ ШКОЛИ

UDC 81.24 (73)

Iryna Biletska

Pavlo Tychyna Uman State

Pedagogical University

ORCID ID 0000-0002-3372-9100

DOI 10.24139/2312-5993/2017.06/038-048

STUDENT MULTICULTURAL EDUCATION WHILE MASTERING A FOREIGN LANGUAGE

In our article we attempt to reveal the potential of a foreign language as an academic subject in the realization of student multicultural education in higher pedagogical educational establishments. There was used a complex of general sciences methods according to the aim of the article: analysis (historiographical, comparative, retrospective), synthesis, abstraction, generalization, analogy for consideration of the development history of formation and theoretical issues of language education and practice of teaching foreign languages.

Multicultural education is seen as a complex, multidisciplinary concept that combines a variety of approaches to addressing the cultural heterogeneity of society and is an integral part of general education in most countries of the world. It is revealed that foreign language is an important means of multicultural education of student youth, formation of a culture of inter-ethnic relations of students in the conditions of state orientation on establishment of all-round contacts with peace-loving countries of the world. The effectiveness of multicultural education while teaching foreign languages in higher education institutions is ensured under the following conditions: involving students in learning and communication activities aimed at supporting the implementation of standard microfunctions (establishing social relationships, motivations, expressing attitudes, assisting in communication, etc.) and macrofunctions (description, narration, commentary, beliefs, etc.) in popular fields for young people which are primarily public (social-domestic, sociocultural, public and political), educational and personal; problem-thematic orientation of the subject-based communication content; using interactive methods in student learning and communication activities; special selection of linguistic and speech material based on regional studies to be included in the education process.

Further researches of the problem will consist in determining the content, technologies of student multicultural education while mastering a foreign language, the study of foreign experience in promoting multicultural education among the youth in higher education institutions.

Key words: *multicultural education, foreign language, student, higher educational establishments, culture of interethnic relations.*

Introduction. An important condition for the preservation of democracy, civil peace, national and international well-being is an awareness of the value of one's own and other nations' culture. Multicultural education being rather influenced by national culture may significantly contribute to understanding a cultural diversity of the world, preserving and strengthening cultural values, norms, patterns of behaviour and forms of activity.